

DEBRECENI EGYETEM
Agrártudományi Centrum
Mezőgazdaságtudományi kar
Agrár-műszaki Tanszék

**INTERDISZCIPLINÁRIS AGRÁR- ÉS TERMÉSZETTUDOMÁNYOK DOKTORI
ISKOLA**

Doktori Iskola vezető:
Prof. dr. Nagy János
MTA doktora

Témavezető:
Dr. Grasselli Gábor CSc.
Dr. Kovács János CSc.

DOKTORI (PhD) ÉRTEKEZÉS TÉZISEI

A TURIZMUS TÁRSADALMI-KULTURÁLIS HATÁSAI A TISZA-TÓNÁL

Készítette:
Hevessy Gábor

Debrecen
2007

1. BEVEZETÉS. A KUTATÁS CÉLKITŰZÉSEI.

A turizmus az egyik legnagyobb és leggyorsabban fejlődő iparág a világon. Sokan nem szeretik használni az „ipar” kifejezést, mert azt általában a futószalagszerű termelésre használják, és emiatt talán gépiesnek tűnhet, miközben a turizmusban a legfontosabb az ember, és az emberi kapcsolatok. Ugyanakkor vitathatatlan, hogy a turizmus növekvő jelentőségű forrása egy ország bevételeinek, a foglalkoztatottság növelésének, és a gazdagságnak. A nemzetközi turizmus nagyobb exportbevételeket eredményez napjainkban, mint bármilyen más iparág a világon. Magyarország stabilan őrzi előkelő pozícióját az országba érkező turisták száma alapján. Az Európai Unióhoz történő csatlakozásunk, valamint a fapados légitársaságok megtelepedése új lendületet adhat, mely valamennyi turisztikai és hozzá kapcsolódó gazdasági mutató segítségével mérhető. Amennyiben a turizmust csak gazdasági oldalról vizsgáljuk, általánosan elfogadott nézet, hogy összességében a turizmus gazdasági haszonnal jár az adott desztináció (turisztikai célterület) számára. Ez azonban az éremnek csak az egyik oldala. A másik oldalon találjuk azokat a negatív hatásokat, amelyek a környezet pusztulásához, negatív társadalmi és kulturális hatásokhoz vezethetnek. A turizmus fejlesztésében résztvevők fontos feladata, hogy szem előtt tartsák a Manilai Nyilatkozatban megfogalmazottakat, mely szerint: „A turizmusban az anyagiaknál fontosabbak a nem anyagi szempontok. Ezek lényegében a következők: az ember önmegvalósítása, kiteljesedése, [...], a különböző kultúrák elismerése és a népek szellemi örökségének tiszteletben tartása”. A turizmus fejlesztését úgy kell véghezvinni, hogy a jelen szükségleteinek kielégítésénél ne sérüljön a jövő generációk lehetősége a majdani saját szükségleteik kielégítésére. Ez a gondolkodás vezet el a fenntartható fejlesztéshez, mely nemcsak a turizmus, hanem az élet sok más területén is meghatározóvá vált az elmúlt időszakban. Ha a turizmus fejlesztésénél figyelembe veszik a helyi lakosság igényeit, érdekeit, korlátait akkor ez a közösség számára a turizmus értékét növelni fogja, és segít abban, hogy ez a fejlődés fenntartható legyen. A fenntartható turizmusfejlesztéshez elengedhetetlen a turizmus hatásainak (gazdasági, környezeti, társadalmi-kulturális) vizsgálata a teljes fejlesztési folyamat során. Ez nem csak a tervezési fázist jelenti, hanem a későbbi folyamatos monitoringot, vagyis ezen hatások állandó mérését, megfigyelését. Magyarországon a turizmus társadalmi-kulturális hatásainak vizsgálata viszonylag kevésbé volt hangsúlyos az elmúlt években, pedig a lakosság életminősége és annak

javítása a pozitív gazdasági hatásokon túl, a már említett környezeti és társadalmi-kulturális hatásoktól is függ.

1999 őszétől kezdődően egy gazdasági társasággal karöltve feltérképeztük a Tisza-tó parti kereskedelmi szálláshelyeket, magánszálláshelyeket, programlehetőségeket, melyeket adatbázisba rendeztünk, és az Interneten elérhetővé tettük. Ennek folyamatos frissítését évenként elvégeztük. Ezen adatgyűjtések során tapasztaltuk azokat a változásokat, melyek napjainkra szükségessé teszik ezt, és az ehhez hasonló vizsgálatok lefolytatását.

Kutatásom célja a Tisza-tó menti települések lakossági percepcióinak (észleléseinek) vizsgálata a turizmus társadalmi-kulturális hatásainak vonatkozásában. A Tisza-tó 127 km²-es területével a Balaton után hazánk második legnagyobb vízfelülete. A tóparti települések közül Abádszalók büszkélkedhet a legtöbb vendéggel, míg Sarud a leghosszabb átlagos tartózkodási idővel. Az általam vizsgált öt településen a turizmus hatásait minden lakos észleli valamilyen módon. Vizsgálatom eredményei támpontot adhatnak további hatásvizsgálatok elvégzéséhez. A Tisza-tó turisztikai fejlődésének kezdeti szakaszát éli. Ily módon az általam végzett kutatás alapot szolgáltathat egy későbbiekben elvégzendő hasonló kutatáshoz, mely alkalmat fog teremteni az összehasonlításra, az eltelt idő és a végrehajtott fejlesztések tükrében. Fő célom tehát, a fogadóterületen megfigyelhető társadalmi-kulturális hatások feltárása és elemzése, mely segítséget jelenthet az esetlegesen szükséges beavatkozásokkal kapcsolatos döntések meghozatalában.

2. ANYAG ÉS MÓDSZER

2.1. A vizsgálatba vont terület bemutatása

A Tisza-tó vízrajzi szempontból a Tiszabábolna (440 folyam km) és a Kiskörei Duzzasztó (404 folyam km) között elterülő Tisza szakaszt, és a hozzá tartozó tározóteret jelenti. A Tisza teljes magyarországi szakaszának turisztikai szempontból legfejlettebb és talán leglátogatottabb területe a Tisza-tó. A Tisza-tó azonban korántsem tó, hanem a Tisza folyó felduzzasztásával létrehozott víztározó, mely többféle víztípust is magába foglal. Földrajzilag a Tisza-tavat a következő főbb egységekre oszthatjuk:

- Abádszalóki-öblözet
- Sarudi-öblözet
- Poroszlói-öblözet
- Tiszafüredi-öblözet

A négy egységből a 33. főúttól észak-keletre elhelyezkedő Tiszafüredi-öblözet védett terület, az úgynevezett Tiszafüredi Madárrezervátum, ahová a bejárás időbeli és térbeli korlátozások alá esik. A Sarudi-öblözet és a Poroszlói-öblözet a horgászturizmus és az ökoturizmus elsődleges területei, itt elsősorban közlekedési korlátozások vannak, több helyre nem lehet belsőégésű motorral bemenni, más területeken csak 4 kW alatti teljesítményű belsőégésű motor használható. Az Abádszalóki-öblözet a motorcsónakos turizmus és a hangos, strandhoz és fürdőzéshez kötődő turizmus fő területe. A Tisza vízjárásának hatásai ezen a szakaszon másként érvényesülnek, mint akár a felső szakaszon, akár az alsó területeken. Az áradások nem annyira a vízszint emelkedésével, inkább csak a folyó bezavarosodásával jelentkeznek. A Tisza-tó területén az utóbbi időkben megfigyelhető a vízi turizmus egyes ágazatai közötti hangsúlyoknak a folyamatos átrendeződése.

Míg régebben a horgászturizmus és a klasszikus, kézi erővel hajtott kenukra, kajakokra épülő vízi turizmus dominált, jelenleg a hangsúly inkább a jachtokra és az ökoturizmusra tevődött át. Az utóbbi időszak új ágazata a vitorlázás, bár ez inkább csak az Abádszalóki-öbölre jellemző.

A Tisza-tó települései a jobb parton fentről lefelé, a bal parton lentől felfelé haladva:

Tiszabábolna, Tiszavalk, Poroszló, Újlőrincfalva, Sarud, Tiszanána, Kisköre, Abádszalók, Tiszaderzs, Tiszaszőlős, Tiszafüred.

2.2. Az elvégzett empirikus kutatás bemutatása

Ahhoz, hogy valamely kutatás vagy tanulmány információ igényét kielégíthessük, ki kell választani a megfelelő módszert az adatok összegyűjtésére és elemzésére. Két különböző megközelítési mód létezik e tekintetben, nevezetesen a kvalitatív és a kvantitatív megközelítés. Értekezésemben a turizmus társadalmi-kulturális hatásainak vizsgálatánál a kvantitatív megközelítést választottam.

Kutatásomban elsődleges és másodlagos kutatási módszert alkalmaztam. Az elsődleges kutatás kérdőívek segítségével történő adatgyűjtést jelentett, a helyi lakosság közreműködésével. A lakosság körében végzett kutatás a helyi lakosok turizmussal szembeni attitűdjeinek megállapítására, illetve a helyi lakosok turizmussal kapcsolatos percepcióinak vizsgálatára vonatkozik.

A másodlagos kutatás a KSH adatok, tanulmányok, és a szakirodalom feldolgozását jelentette, melynek túlnyomó része angol nyelvű. A magyar nyelvű szakirodalomban viszonylag kevés kutatási eredmény található.

Az adatok statisztikai elemzését a Statistical Package for the Social Sciences (SPSS) nevű statisztikai programcsomag, Excel táblázatkezelő és az Adobe Photoshop professzionális képszerkesztő program segítségével végeztem el. Kutatásom a nemzetközi szakirodalomban korábban már sikerrel használt módszereken alapul. A magyarországi kutatások - a nemzetközi kutatásokkal összhangban, – döntően a gazdasági és környezeti hatásokkal foglalkoznak, a társadalmi-kulturális hatások megismerése háttérbe szorult. Kutatásom nem objektív hatásmérés, hanem a lakosság észlelésein alapul, tehát szubjektív. A lakosság percepciói lényeges befolyással vannak a turizmushoz való hozzáállásukra, turizmussal szembeni viselkedésükre, amely tényezők a turizmus fenntartható fejlesztésénél fontos szerepet játszanak. A vizsgálatba vont minta nem alkalmas arra, hogy a települések közötti különbségeket kimutassa. Az alacsony (de a statisztikai feldolgozáshoz elégséges) mintaszám oka elsősorban anyagi természetű. Választhatam volna nagyobb mintaszámmal kecsesítő, olcsóbb megkérdezési lehetőséget (pl. címlista alapján), ekkor azonban a reprezentativitás biztosítása lényegesen nehezebb feladat lett volna, továbbá le kellett volna mondanom értékes háttér információkról, melyek a megkérdezések során kerültek napvilágra. A megkérdezés kérdezőbiztosok segítségével történt, a Tisza-tó öt part menti településén. A tóparti turizmus döntően az általam vizsgált településeken zajlik. A kérdőíveken döntően zárt kérdések fordultak elő, a könnyebb feldolgozhatóság érdekében. A kérdőív tartalmazott egy 40 változóból álló felsorolást, melyre a turizmus hatást gyakorolhat. Ezt az észlelt hatást 5 fokú skálán értékelhették a megkérdezettek. Döntően olyan változókat vontam be a kutatásba, amelyek más, a turizmus társadalmi-kulturális hatásait vizsgáló kutatásokban is előfordultak. A változók között szerepelnek társadalmi-gazdasági tényezők is.

A mintanagyság 203 fő volt, ami az összlakosság 0,77%-át jelentette. (Eredetileg 200 fő volt a tervezett mintanagyság, de kerekítések miatt ez a szám kicsit növekedett). A turizmus hatásainak helyi lakosság általi észleléseinek vizsgálatánál több nemzetközileg elismert kutatás is hasonló mintanagyságot használt.

A mintának az - öt település közötti - elosztásánál két tényezőt vettem figyelembe. Egyrészt a települések állandó lakosainak a számát, másrészt a települések turista/helyi lakos arányait. A turizmus hatásainak szempontjából az aránynak

(turistakonzentráció) van nagyobb jelentősége nem pedig pusztán a turisták számának. A településeken belül a mintavétel a kvótás mintavétel szabályai szerint történt. A kvóták meghatározásának alapja a helyi lakosság nem és kor szerinti megoszlása volt, a KSH adataira támaszkodva. A mintába csak a legalább 18 éves helyi lakosok kerülhettek be. A szakirodalomban találkoztam 14 éves korhatárral is, de a kérdőíveken szereplő kérdések egy részéről azt gondolom, hogy nem értelmezhetőek maradéktalanul 14 éves korú megkérdezett számára. A személyes megkérdezésnek köszönhetően a válaszadási arány 100% volt.

3. EREDMÉNYEK. MEGÁLLAPÍTÁSOK.

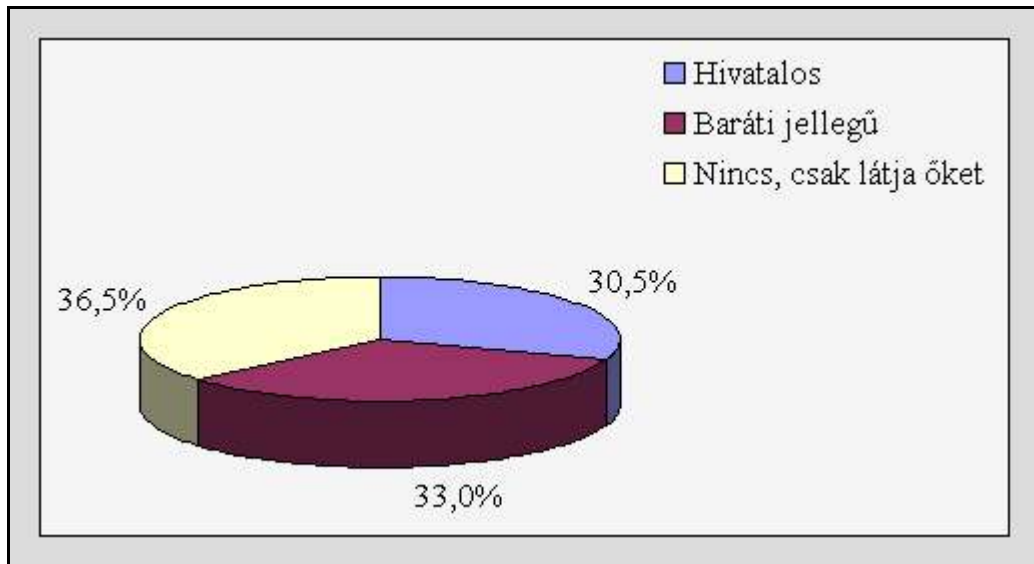
A lakosság kétharmada 21 évnél régebben lakik a településen, a legalább 5 éve a településen lakók részaránya pedig 94,1%-os. Ez azt jelenti, hogy a vizsgálatba vont lakosok döntő részének tapasztalnia kellett a turizmus fejlődése következtében bekövetkező változásokat, és feltételezhetően ennek hatásait is. Ez nem jelenti azonban azt, hogy az általuk észlelt hatások teljesen egybeesnének a valóságos változásokkal és hatásokkal. A turizmus társadalmi-kulturális hatásai lehetnek „valós” és „észlelt” hatások. Mindkettőnek jól mérhetőnek kell lenni. A „valós” hatásokat objektív adatokkal lehet mérni. Ilyen például a közlekedés helyzete, amely számszerűsíthető, annak ellenére, hogy a zsúfoltság okát egy egyedi helyzetben meghatározni sokszor nem egyszerű. Ezzel ellentétben az „észlelt” hatás egyszerűen egy egyén személyes nézőpontjából való megítélését jelenti ugyanennek a hatásnak. A szakirodalom alapján, pozitívabb a turizmushoz való hozzáállása azoknak a megkérdezetteknek akik gazdaságilag is függenek a turizmustól, mint azoknak akik nem függenek. Éppen ezért megvizsgáltam, hogy a mintába vont megkérdezettek megélhetése vajon függ-e a turizmustól.

A megkérdezettek 41,9%-ának valamilyen szinten függ a jövedelme a turizmustól, a megkérdezettek többségének, 58,1%-uknak azonban nem. Ez az arány lehetőséget teremt számomra, hogy vizsgáljam azt, hogy a turizmus hatásait valóban pozitívabban észlelik-e azok, akik gazdaságilag függenek a turizmustól.

3.1. A lakosság és a turisták közötti kapcsolat

A szakirodalom alapján szintén feltételezhető, hogy a vendégek és a fogadó lakosság közötti kapcsolat is befolyásolhatja a turizmus hatásainak észleléseit (Fredline, 2001)¹.

1. Fredline, L. (2001). Social impacts of tourism on the Gold Coast: Host community perceptions of the impacts of tourism on the Gold Coast. Griffith University, Gold Coast, QLD: CRC for Sustainable Tourism

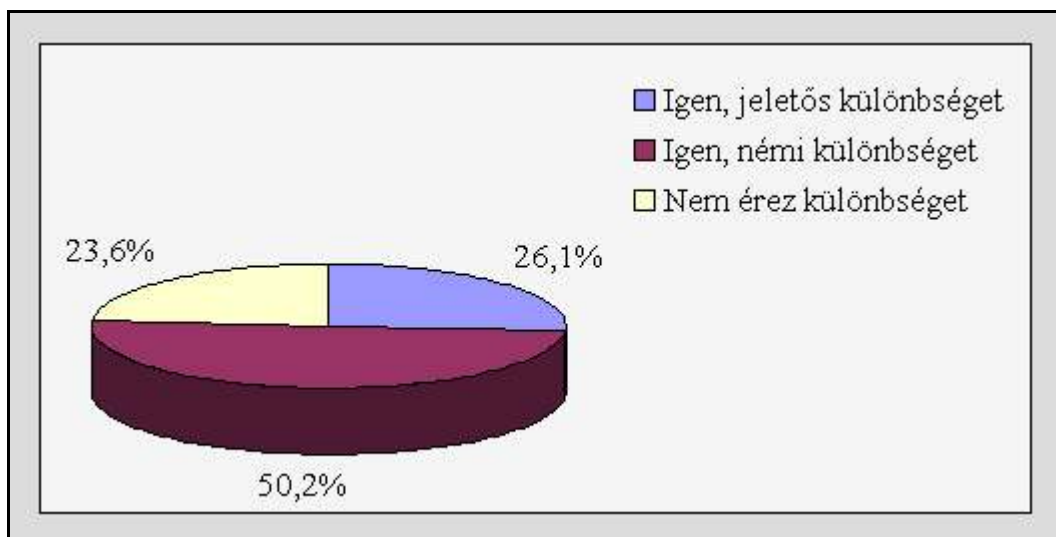

1. ábra. A helyi lakosság és a turisták kapcsolatának megoszlása.

(Forrás: saját)

Azoknak, akik nem csak látják a turistákat (63,5%) több mint a fele (33%) baráti jellegű kapcsolatban van a turistákkal (1. ábra), ami valószínűleg a magánszálláshelyek jelentős mértékű vendégforgalmának (falusi turizmus és fizetővendéglátás) köszönhető. A vendégek közel 15%-a külföldi, 85%-a belföldi. A vizsgált településeken a vendégéjszakák több mint 28%-át külföldiek töltik el.

A kérdőív következő kérdése arra vonatkozott, hogy érez-e különbséget a megkérdezett saját maga és a turisták között. Az eredmény a 2. ábrán látható.

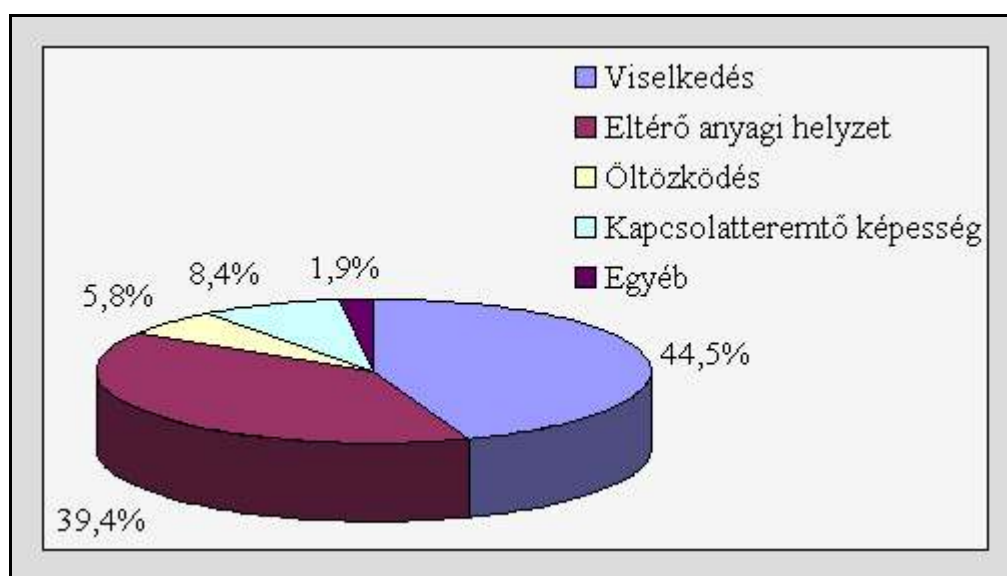

2. ábra. A helyi lakosság érez-e különbséget saját maga és a turisták között?

(Forrás: saját)

A válaszadók több mint háromnegyede vélekedett úgy, hogy érez különbséget saját maga és a turisták között (76,3%, ebből 26,1% jelentős, 50,2% némi különbséget érez), míg 23,6%-uk gondolja úgy, hogy nincs különbség.

Azok részére akik éreznek különbséget további kérdést tettem fel, melyben arra kerestem a választ, hogy ez a különbség miben nyilvánul meg. A válaszok megoszlását a 3. ábra szemlélteti.

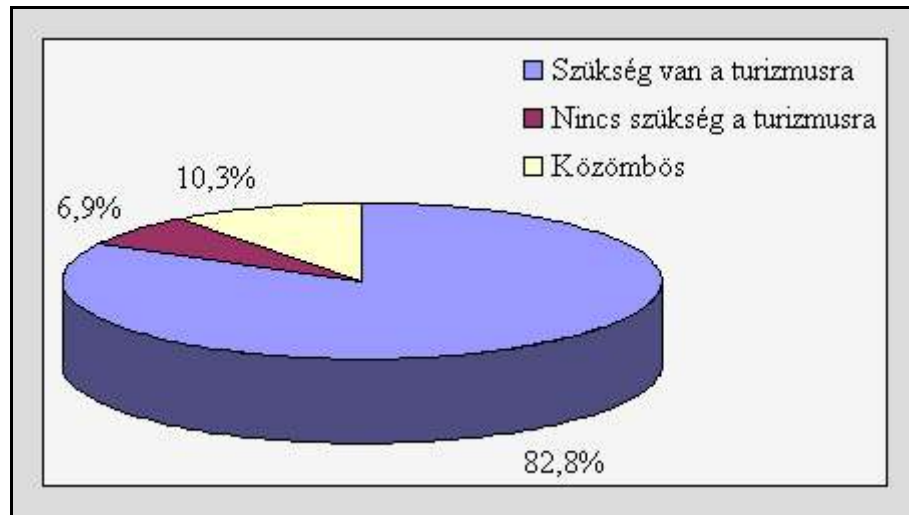
3. ábra. A helyiek és a turisták közti különbség mibenléte.

(Forrás: saját)

A helyiek döntően két tényezőt tartanak a turisták és helyiek közti különbség forrásának, nevezetesen a viselkedést (44,5%) és az eltérő anyagi helyzetet (39,4%). A maradék 16,1%-on az öltözködés (5,8%), a kapcsolatteremtő képesség (8,4%) és egyéb tényezők osztoznak.

3.2. A turizmus támogatottsága

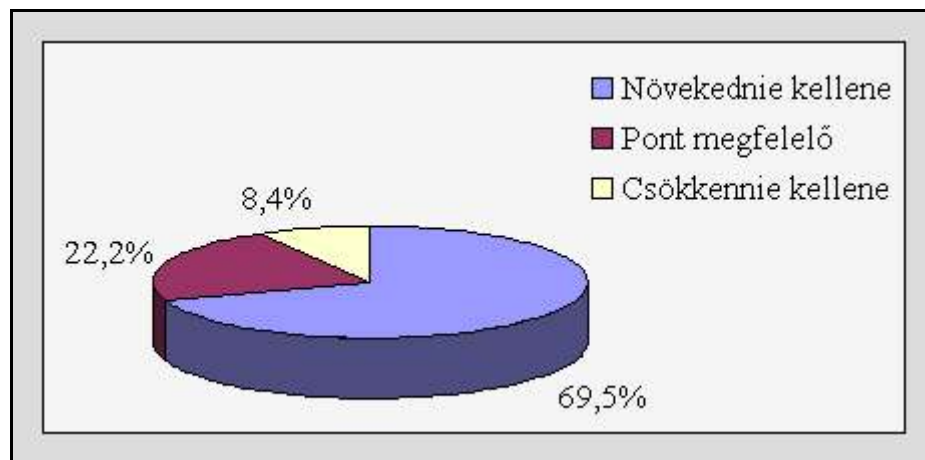
Döntő többségben vannak a megkérdezettek között, akik szerint szükség van a településen a turizmusra (82,8%) (4. ábra).

4. ábra. A turizmus támogatottsága a megkérdezettek körében.

(Forrás: saját)

A turizmust ellenzők (6,9%) és a turizmus iránt közömbösek (10,3%) kis részarányt képviselnek a megkérdezésbe vontak körében. A településen megforduló turisták számával kapcsolatos vélemény a most megállapítottakkal összhangban van (5. ábra).

5. ábra. A turisták számáról alkotott vélemény megoszlása.

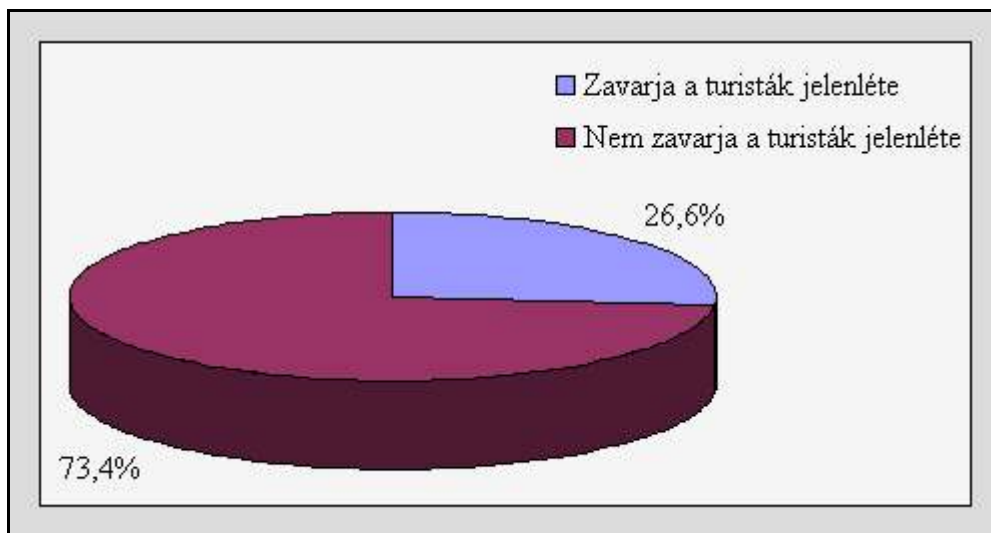
(Forrás: saját)

A turizmust ellenzők (6,9%) és a turisták számának csökkenését kívánók (8,4%) aránya nagyjából megegyezik, míg a turisták számának növekedését (69,5%) illetve stagnálását (22,2%) kívánók arányának összege közel azonos a turizmust támogatók (82,8%) és a turizmus iránt közömbösek (10,3%) arányának összegével.

A megkérdezettek 41,9%-ának függ a jövedelme a turizmustól, miközben 82,8%-uk szerint szükség van a turizmusra és a turisták számának növekedését szeretné a válaszadók 69,5%-a. Ezek alapján megállapítható, hogy olyanok is támogatják a

turizmust jelentős mértékben, akiknek anyagi haszna ebből nem származik, de élvezhetik az infrastruktúrális fejlesztések, a szabadidő eltöltés lehetőségeinek, a kulturális programoknak mind szélesebb skáláját.

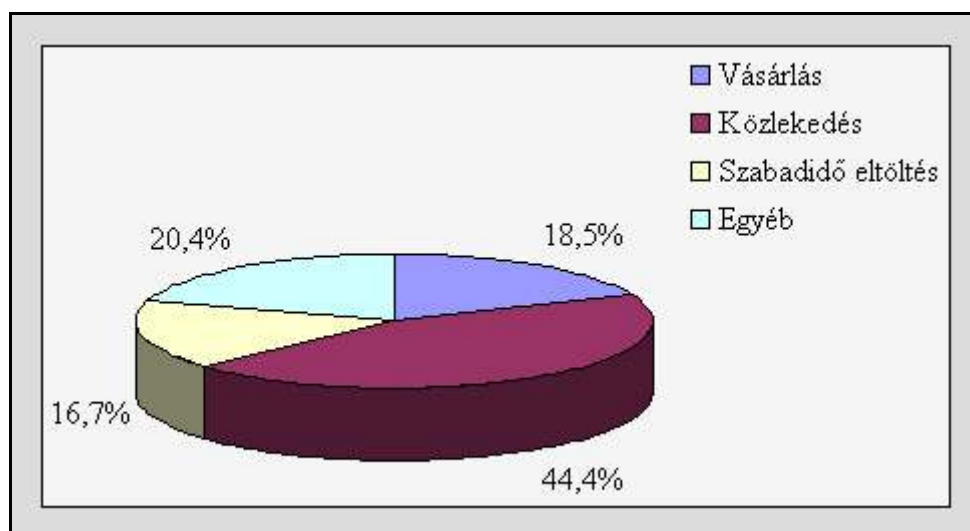
A következő kérdésben azt vizsgáltam, hogy zavarja-e valamilyen tevékenységben a megkérdezett a turisták jelenléte. Az eredmény a 6. ábrán látható.

6. ábra. A turisták jelenlétének megítélése a megkérdezettek körében.

(Forrás: saját)

A válaszadók közel háromnegyedét (73,4%) nem zavarja a turisták jelenléte, míg kicsivel több mint negyedrészüket erről fordítva vélekedik (26,6%). Őket megkértem, hogy jelöljék meg, hogy miben zavarja őket a turisták jelenléte (7. ábra).

7. ábra. Tevékenységek, melyben a turista zavarja a megkérdezettet.

(Forrás: saját)

Legnagyobb arányban a közlekedést (44,4%) jelölték meg, de nagyjából egyenlő arányban voltak olyanok is (18,5% ill. 16,7%) akiket a vásárlásban illetve a szabadidő eltöltésében zavarják a turisták. Az egyéb tevékenységek is 20,4%-kal szerepeltek a válaszok között.

3.3. A turizmus hatásai a vizsgálatba vont tényezőkre

A helyi lakosság megkérdezése során a vizsgálatba vont lakosoknak 40 db tényezővel kapcsolatban arról kellett nyilatkozniuk, hogy a turizmus milyen mértékben gyakorol hatást az adott tényezőre (pl. zaj) a vizsgált településen. Ezt egy 5 fokú skálán jelölhették be a megkérdezettek. Az 5 fokú skála értékei a következők voltak: (1) jelentősen növeli, (2) kissé növeli, (3) nem befolyásolja, (4) kissé csökkenti, (5) jelentősen csökkenti. A statisztikai adatfeldolgozás szempontjából itt egy roppant lényeges ponthoz érkezünk. A számszerűsített percepciók (1,2,3,4,5) esetében meg kell tudnunk mondani a kapott adatok típusát. Az adatok típusa ugyanis meghatározza, hogy milyen típusú matematikai műveletek végezhetőek el az adatokkal, és melyek nem. Elvégeztem a vizsgálatokat úgy, hogy az általam használt skálát intervallum skálának tekintettem, majd ezt követően a skálát ordinális skálaként kezeltem, és így is elvégeztem a vizsgálatokat. Így alkalmam volt a vizsgálat során kapott adatok összehasonlítására is.

3.3.1. A turizmus hatásainak elemzése a skálát intervallum skálának tekintve

Ha a fentebb már említett feltevést elfogadjuk, akkor számolhatunk átlagot és szórást a begyűjtött adatokból. A kapott átlagértékek alapján eldönthető, hogy a turizmusnak az adott tényezőre gyakorolt hatása vajon pozitív, negatív, vagy éppen semleges. A vizsgált 40 db tényezőt a továbbiakban gyakran változóként fogom említeni, mert a statisztikai eljárásoknál ezt a megnevezést használják (1. táblázat).

**1. táblázat. A turizmus hatásai a vizsgálatba vont tényezőkre (változók).
Válaszlehetőségek: 1-jelentősen növeli, 2-kissé növeli, 3-nem befolyásolja, 4-kissé csökkenti, 5-jelentősen csökkenti.**

Változó	Átlag	Szórás	Pozitív	Negatív	Semleges
jövedelem és életszínvonal	1,96	0,70	+		
közbiztonság	3,18	0,97		-	o
zsúfoltság	2,13	0,72		-	
árak és szolgáltatások árszínvonala	2,34	0,79		-	
vendégszeretet a turistákkal szemben	2,48	0,83	+		
zaj	1,97	0,83		-	
közlekedési nehézségek	2,25	0,76		-	
éttermek minősége	2,43	1,00	+		
sportolási lehetőségek	2,70	0,94	+		o
szabadidő-eltöltés lehetőségei	2,35	1,03	+		
vásárlási lehetőségek	2,51	0,91	+		
általános infrastruktúra	2,04	0,74	+		
motoros vízi járművek használata	1,93	1,11	+	(-)	
szemetelés	1,74	0,86		-	
tolerancia a mássággal szemben	2,89	0,60	+		o
randalírozás	2,22	0,84		-	
kábítószer fogyasztás	2,23	0,92		-	
erkölcs	3,38	0,87		-	
udvariasság és jó modor	2,93	0,87			o
diákmunka (18 év alatti)	2,33	0,97	+	(-)	
becsületesség	3,07	0,73			o
egészségügyi kockázat	2,33	0,80		-	
prostitúció	2,21	0,80		-	
kulturális identitás	2,49	0,93	+		
idegen nyelvek tanulása	2,00	0,59	+		
kulturális szolgáltatások	2,63	0,96	+		
hagyományok ápolása	2,25	0,91	+		
más népek megismerésének lehetősége	2,00	0,81	+		
vallási élet	3,07	0,71			o
odalátogatók viselkedési stílusának átvétele	2,63	0,69		-	
idegen kifejezések beáramlása anyanyelvünkbe	2,11	0,70		-	
munkalehetőség	2,05	0,78	+		
anyagi szempontok előtérbe kerülése	2,29	0,81		-	
kölcsönös bizalom az emberek között	2,96	0,91			o
büszkeség a helyiekben településükre	2,50	0,97	+		
az élet minősége	2,28	0,66	+		
földterülethez és ingatlanhoz jutás lehetősége	2,96	1,00	(+)	(-)	o
munkamorál (hozzáállás)	2,65	0,74			o
munkanélküliség	3,37	0,85	+		
régi épületek megőrzése	2,54	0,98	+		

A helyi lakosság válaszaiból kitűnik, hogy érzékelik a turizmus pozitív és negatív hatásait egyaránt. A táblázatban szereplő jelek (+,-,o) azt mutatják, hogy a kapott átlagérték alapján milyen irányúnak tekinthető a vizsgált tényezőre gyakorolt hatás.

Néhány esetben több jel is előfordul egy sorban. Ennek az az oka, hogy adott esetben mindkét irányú hatás érzékelhető, amit a magas szórás érték is jelez. Abban az esetben, ha az átlagérték 3 körül alakult és sokan jelölték meg válaszukban, hogy a turizmus nem befolyásolja az adott tényezőt. A táblázat alapján megállapítható, hogy több tényező esetében is úgy vélekedtek a megkérdezettek, hogy a turizmus nincs hatással az adott tényezőre. Ilyen az „udvariasság és jómodor”, a „becsületesség”, a „vallási élet”, a „kölcsonös bizalom az emberek között” és a „munkamorál”.

A legpozitívabbnak a megkérdezettek a turizmusnak a „jövedelem és életszínvonal”-ra, az „idegen nyelvek tanulása”-ra, a „más népek megismerésének lehetősége”-re, a „munkalehetőségek növekedésé”-re, és ezzel párhuzamosan a „munkanélküliség csökkenésé”-re gyakorolt hatását érzelték.

A legnegatívabbnak pedig a „zsúfoltság”, a „zaj”, a „közlekedési nehézségek”, a „szemetelés” növekedésére, valamint a deviáns viselkedések, úgymint „randalírozás”, „kábitószer fogyasztás”, „prostitúció” növekedésére gyakorolt hatást érzelték. Ezekkel összhangban az „erkölcs”-re gyakorolt negatív hatás is jelen van a vizsgált területen. Idetartozik még az „egészségügyi kockázat” is, mely a különböző betegségek, járványok, balesetek növekedésében érhető tetten. Az „anyagi szempontok előtérbe kerülése” mint negatív hatást szintén érzelték a megkérdezettek.

3.3.1.1. A turizmus hatásainak megítélése a turizmustól való gazdasági függés alapján

Két részre osztottam a megkérdezetteket. Az egyik csoportba azok tartoznak akiknek jövedelme nem függ a turizmustól (118 fő), a másik csoportba azok, akiknek függ (kissé vagy jelentősen, összesen 85 fő).

Annak eldöntésére, hogy a turizmustól gazdaságilag függő és nem függő lakosok észlelései között van-e szignifikáns különbség, statisztikai próbát végeztem, mely igazolta, hogy az adatok között szignifikáns különbség van.

A „jövedelem és életszínvonal” esetében például a turizmustól gazdaságilag függők nagyobb növekedést éreztek a turizmus hatásaként, mint a gazdaságilag nem függők, hiszen átlagértékük $1,5765 < 2,2373$. Az átlagértékek a 3-asnál kisebb értékek esetén növekedésbeli különbség (kisebb vagy nagyobb növekedés), a 3-asnál nagyobb értékek esetén csökkenésbeli különbségként értelmezhetőek. A változókat egyenként megvizsgálva azt láthatjuk, hogy 6 db olyan változó van, melyekkel kapcsolatos lakossági percepiók esetén a gazdaságilag függők és nem függők véleménye megegyezett. A maradék 34 db változóból a „diákmunkára” és a „motoros vízi járművek

használatára” gyakorolt hatás megítélésénél korábban már jeleztem, hogy a pozitív értékelés mellett negatív hatást is jelölhet a kapott eredmény. A tisztán megítélhető maradék 32 db változó közül 26 db-ot pozitívabban ítétek meg azok, akiknek a jövedelme függ a turizmustól. 6 változó esetében negatívabb hatást érzékeltek. A 6-ból 4 változó tartozik azok közé, melyek a kulturális hatásokhoz sorolható (kulturális szolgáltatások, hagyományok ápolása, más népek megismerésének lehetősége, vallási élet). A másik 2 db negatívabban megítélt tényező a „prostitúció”, és az „árak és szolgáltatások árszínvonala”.

Megállapítható, hogy a megkérdezettek közül azok, akiknek a jövedelme függ a turizmustól, összességében valóban pozitívabban érzékelték a turizmus hatásait mint azok, akiknek jövedelme független a turizmustól. A pozitívabban, negatívabban, illetve megegyezően értékelt tényezők aránya (68,4%-15,8%-15,8%). Negatívabb percepcióik döntően a kulturális hatások megítélésében vannak. A kapott eredmény összhangban van a szakirodalom eredményeivel, azzal a megjegyzéssel, hogy a kulturális hatásokkal kapcsolatos negatívabb percepciókról a szakirodalomban nem találtam említést. Ezt a kérdést önmagában is érdemes lenne egy későbbi alkalommal részletesebben megvizsgálni.

3.3.1.2. A turizmus hatásainak megítélése a legfiatalabb és legidősebb korcsoportban

A turizmus hatásainak a különböző korcsoportok általi percepcióival kapcsolatban Rátz (1999) azt kapta eredményül - a Balatonnál végzett vizsgálatánál -, hogy nincs szignifikáns különbség az észlelt hatásokat illetően, az életkor alapján. 45 tényezőt vizsgált meg, és mindössze 2 esetben volt szignifikáns különbség a véleményekben. A vizsgálatot a Tisza-tó öt érintett településén én is elvégeztem. A vélemények közötti legnagyobb különbség (eltekintve annak előjelétől) a legfiatalabb és a legidősebb korcsoport között van.

Az adatok elemzését elvégezve megállapítható, hogy egyetlen tényező sincs, melynél a két korosztály véleménye megegyezne. A turizmusnak a szabadidős tevékenységekhez és szolgáltatásokhoz sorolható tényezőire gyakorolt hatását a fiatalabbak lényegesen pozitívabban értékelik, mint a vizsgálatba volt legidősebb korosztály. Ugyanígy elmondható, hogy kevésbé értékelik negatívan a turizmusnak a deviáns viselkedés megjelenési formáira gyakorolt hatásait is, hiszen kisebb növekedést éreznek ezen a területen. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy bár a fiatalok is érzékelik ezeket a negatív hatásokat, de kevésbé borúlátóak mint az idősebbek.

A 40 db változóból ismét kivéve a - nem egyértelműen megítélhető - diákmunkára és a motoros vízijárművekre gyakorolt hatást, a maradék 38 változóból 10-et érzékelnek negatívabban a fiatalok, míg 28 változó esetében pozitívabban a percepcióik. A negatívabb érzékelések az idegen minták átvételében (viselkedési stílus átvétele, idegen kifejezések használata), a közbiztonság, a zsúfoltság, az általános infrastruktúra, a vallási élet, és a földterülethez és ingatlanhoz jutás esetében jelentkeztek.

A fenti megállapításaim helyességét igazolandó, Chi négyzet próba segítségével minden egyes tényezőre megvizsgáltam, hogy van-e szignifikáns különbség az életkor alapján a véleményekben.

A vizsgálat alapján megállapítható, hogy a különbség szignifikáns, és a legfiatalabb korcsoport pozitívabban értékeli a turizmus hatásait, mint a legidősebbekből álló korcsoport. A pozitívabban és negatívabban értékelt tényezők aránya (73,7%-26,3%). Ez az eredmény szintén további vizsgálatokat tesz szükségessé a területen.

3.3.1.3. A 40 darab változó struktúrájának elemzése

A lakosság turizmussal kapcsolatos észleléseinek részletesebb vizsgálatához a 40 elemből álló változórendszer mélyebb analízisére van szükség. Korábbi alfejezetben elfogadott feltétel alapján (intervallum skála) a változórendszeren elvégeztem a standard faktoranalízist, illetve ennek speciális esetét, a főkomponens-analízist. Ez az eljárás arra való, hogy az eredetileg p számú változóval (jelen esetben 40) jellemzett sokaságot $k \ll p$ (tehát kisebb számú) változóval (komponensekkel) jellemezzük. A főkomponens elemzés eredményeként olyan új komplex („látens”) változók (komponensek) hozhatók létre, melyek egymással nem korrelálnak, viszont az eredeti adatokkal igen, így tartalmuk azonosítható. A módszer lényegében dimenziócsökkentő eljárás.

Az előzetes teszt alapján a változórendszer alkalmas a főkomponens-analízisre. A főkomponens-elemzés során az értelmezés megkönnyítése érdekében célszerű rotációt alkalmazni. A főkomponens tengelyek elforgatásával (rotáció) a variancia maximalizálható (VARIMAX rotáció). Vizsgálatomban ezt alkalmaztam.

Összesen 12 komponenst sikerült elkülöníteni, melynek sajátértéke 1 fölött volt. Ezek az összes variancia 68,09%-át magyarázzák. Ezekből 10 komponenst tudtam értelmezni, mely a variancia közel 60%-át (59,75%) magyarázza, és 24 változót tartalmaz. Az azonosított komponensek a következők (2. táblázat):

2. táblázat. A turizmus hatásainak lakossági percepciói alapján azonosított komponensek a skálát intervallum skálának tekintve. (Forrás: saját)

Komponensek	súly	magyarázott variancia (%)	sajátérték
1. Szabadidős tevékenységek, szolgáltatások		16,12	8,87
sportolási lehetőségek	0,780		
szabadidő-eltöltés lehetőségei	0,810		
vásárlási lehetőségek	0,592		
motoros vízi járművek használata	0,772		
kulturális szolgáltatások	0,612		
2. Deviáns viselkedés és hozzá tartozó tényezők		11,09	4,73
randalírozás	0,796		
kábítószer fogyasztás	0,707		
szemetelés	0,713		
prostitúció	0,520		
zaj	0,683		
3. Emberi értékek		5,54	2,01
tolerancia a mássággal szemben	0,515		
kölcsönös bizalom az emberek között	0,589		
munkamorál (hozzaállás)	0,660		
régi épületek megőrzése	0,461		
4. Idegen minták átvétele		4,89	1,57
odalátogatók viselkedési stílusának átvétele	0,778		
idegen kifejezések beáramlása anyanyelvünkbe	0,711		
5. Mindennapokat zavaró tényezők		4,18	1,42
zsúfoltság	0,667		
közlekedési nehézségek	0,730		
6. Település fejlettség		4,05	1,37
általános infrastruktúra	0,793		
az élet minősége	0,645		
7. Jövedelem és életszínvonal		3,91	1,19
jövedelem és életszínvonal	0,745		
8. Áruk és szolgáltatások árszínvonala		3,49	1,123
árak és szolgáltatások árszínvonala	0,788		
9. Munkalehetőségek		3,35	1,1
munkalehetőség	0,851		
10. Munkanélküliség		3,13	1,05
munkanélküliség	0,872		

A „Szabadidős tevékenységek és szolgáltatások” komponense olyan tényezőket foglal magában, mellyel kapcsolatban a lakosság észlelései pozitívak voltak. A turizmus jelentős hatásának tulajdonítják az ezen tevékenységekkel kapcsolatos lehetőségek bővülését. Érdekesség talán, hogy a motoros vízi járművek használatát nem az általuk okozott zaj és környezetkárosítás alapján ítélték meg a lakosok, hanem a szabadidő-eltöltés egy alternatívájaként. Az 1. táblázatban a motoros vízi járművek használatának növekedésénél zárójelben szerepeltettem egy (-) jelet, utalva a zaj és a környezetkárosító hatásra. A vizsgálat szerint azonban a helyiek az előnyöket érzékelik inkább.

A „Deviáns viselkedés és hozzá tartozó tényezők” komponense a mindenki által jól ismert deviáns viselkedési formákon túl (randalírozás, kábítószerfogyasztás, prostitúció) bekerült a szemetelés és a zaj is. A szemetelést a helyi lakosság – a vizsgálat alapján – a deviáns viselkedések közé sorolja. A zaj szintén a randalírozás, italozás, hangos mulatozás velejárója. Ez azt is jelenti, hogy a zaj forrásaként nem a közlekedést, vagy egyéb tényezőt, hanem inkább a deviáns viselkedést érzékelik a megkérdezettek.

Az „Emberi értékek” komponensbe olyan változók kerültek, melyeknek egy része interperszonális értékeket hordoz. Ilyen a tolerancia a mássággal szemben, valamint a kölcsönös bizalom az emberek között. A régi épületek megőrzése is értékelhető a tolerancia megnyilvánulásaként, hiszen a minket megelőző generációk által ránk hagyott értékek továbbvitele, megőrzése, gyakran többletmunkával és azzal az áldozattal járhat, hogy le kell mondanunk saját elképzeléseinkről, terveinkről.

Az „Idegen minták átvétele” komponensben az adott területre látogató turisták viselkedési mintáinak, és kifejezéseiknek az átvétele szerepel. Itt nem feltétlenül a külföldi turistákra kell gondolni, bár kétségtelen, hogy a társadalmi-kulturális különbségek a helyiek és a más nemzetiségűek között nagyobb, mint a helyiek és más magyarok lakta területről érkezők között.

A „Mindennapokat zavaró tényezők” komponensében szerepel a zsúfoltság és a közlekedési nehézségek. A megkérdezett lakosok ezen tényezőket a turizmus negatív hatásaiként azonosították. Ezen tényezők a helyi lakosság mindennapjait is jelentősen befolyásolják, hiszen közlekedni muszáj nap mint nap, és az otthonukból kilépve a zsúfoltsággal is szembesülniük kell.

A „Település fejlettsége” komponensében két tényezőt találunk, az általános infrastruktúrát, és az élet minőségét. Az általános infrastruktúra nagyban befolyásolja egy település fejlettségét, mint ahogyan az élet minősége is összefügg vele. Magasabb

életminőség eléréséhez fejlettebb településre van szükség. Ez célkitűzésként megtalálható a Nemzeti Fejlesztési Tervben is.

A hátralévő négy komponens egy-egy változót tartalmaz, ezek sorrendben a jövedelem és életszínvonal, az áruk és szolgáltatások árszínvonala, a munkalehetőségek és a munkanélküliség.

Elvégeztem a vizsgálatot úgy is, hogy azokat a változókat kihagytam, melyek a komponensekben nem szerepeltek, de nem kaptam a fentitől lényegesen különböző struktúrát.

3.3.1.4. A turisták számával kapcsolatos véleményekre ható tényezők a skálát intervallum skálának tekintve

A turizmus fejlődésének egyik legfontosabb mutatószáma az adott desztinációt felkereső turisták száma. Az alábbiakban megvizsgáltam, hogy vajon a turizmus milyen észlelt hatásai azok, melyek leginkább befolyásolhatták a válaszadókat abban, hogy kívánják-e a turisták számának növekedését, vagy sem. A vizsgálathoz lineáris regressziószámítást alkalmaztam. A lineáris regressziószámítás alapfeltétele, hogy a független változók (amelyeknek a hatását vizsgálom), lineárisan függetlenek legyenek. A kérdőíven szereplő 40 darab tényezőre ez a feltétel nem teljesül, hiszen a tényezők erősen korreláltak. A főkomponens-analízis során kapott 10 komponens azonban lineárisan független. A lineáris regressziószámítást úgy végeztem el, hogy független változóknak a komponenseket tekintettem, míg függő változónak a turisták számával kapcsolatos lakossági véleményt.

A kapott eredmények értelmezésénél azokat a változókat (ezek most a komponensek) tekintettem szignifikánsnak, melyeknél a t-próba alapján $\text{Sig.}t < 0,05$. Ezek alapján a Tisza-tó partján élők véleményét a turisták számával kapcsolatban a következő tényezők befolyásolják:

- Szabadidős tevékenységek, szolgáltatások
- Deviáns viselkedés és hozzá tartozó tényezők
- Emberi értékek
- Idegen minták másolása
- Jövedelem és életszínvonal

A „Szabadidős tevékenységek, szolgáltatások”, az „Emberi értékek” és a „Jövedelem és életszínvonal” változók együttthatói pozitívak, tehát ugyanolyan irányban változnak, mint a turisták számával kapcsolatos növekedési igény, míg ezt a „Deviáns viselkedés és hozzá tartozó tényezők” valamint az „Idegen minták átvétele” ellentétesen befolyásolja. Ez azt is jelenti például, hogy a deviáns viselkedés hatásának érzékelése, csökkenti a turisták számának növekedésére vonatkozó igényt, míg a jövedelmre és életszínvonalra gyakorolt pozitív hatás fokozza a turisták számának növekedése iránti kívánalmat.

3.3.2. A turizmus hatásainak elemzése a skálát ordinális skálának tekintve

Ebben az alfejezetben nem fogadom el azt az alapfeltevést, hogy az 1-5-ig terjedő ordinális skálán, mely a fokozatokat „jelentősen növeli”-től „jelentősen csökkenti”-ig számszerűsítette, egyenlőek a távolságok. A vizsgálati lehetőségek első megközelítésben szűkösebbnek tűnnek, mint a feltevés elfogadásakor. Van azonban az SPSS 13 statisztikai programcsomagban egy olyan eljárás, mely, az ordinális skálák kategóriáihoz minden változó esetében konkrét számértéket rendel. A távolságok nem lesznek feltétlenül egyenlőek, viszont értékük jól meghatározott, és típusukat tekintve olyanok, melyekkel már a standard főkomponens-analízis elvégezhető.

3.3.2.1. Optimális skálázás és főkomponens analízis

Az SPSS 13 statisztikai programcsomaghoz a hollandiai Leiden University Társadalom- és Viselkedéstudományi Karának közreműködésével fejlesztették ki azt a modult, mely képes az ordinális típusú skálák kategóriáihoz rendelt jelképes számértékeket (1,2,3,4,5) számszerűsíteni. Ez azt is jelenti, hogy minden egyes transzformált változó esetében meghatározhatóvá válnak az egyes kategóriák közötti távolságok. Vannak olyan transzformált változók, melyek kategóriái azonos számértéket kaptak. Ez alapján nem tehető különbség pl. a „sportolási lehetőségek” nevű változónál a jelentősen növeli, és a kissé növeli kategóriák között. A transzformált változókhoz tartozó értékek esetében a Kaiser-Meyer-Olkin érték 0,839, a Cronbach alfa értéke 0,745. Az analízis tehát az új transzformált változók bevonásával is elvégezhető. A vizsgálatot most is VARIMAX rotációs eljárással végeztem. Az azonosított komponensek a következők (3. táblázat):

3. táblázat. A turizmus hatásainak lakossági percepciói alapján azonosított komponensek a skálát ordinális skálának tekintve. (Forrás: saját)

Komponensek	súly	magyarozott variancia (%)	sajátérték
1. Szabadidős tevékenységek, szolgáltatások		28,77	11,51
sportolási lehetőségek	0,884		
szabadidő-eltöltés lehetőségei	0,810		
vásárlási lehetőségek	0,763		
motoros vízi járművek használata	0,807		
étterem minősége	0,822		
kulturális szolgáltatások	0,842		
2. Deviáns viselkedés és egyéb negatív tényezők		11,79	4,715
randalírozás	0,676		
kábitószer fogyasztás	0,676		
szemetelés	0,720		
prostitúció	0,523		
zsúfoltság	0,734		
Zaj	0,719		
3. Emberi értékek		6,13	2,453
tolerancia a mássággal szemben	0,814		
becsületesség	0,750		
kölsönös bizalom az emberek között	0,579		
4. Létebiztonság		3,89	1,556
jövedelem és életszínvonal	0,829		
munkalehetőség	0,799		
5. Más kultúrák megismerésének lehetősége		3,03	1,213
idegen nyelvek tanulása	0,869		
más népek megismerésének lehetősége	0,438		
6. Áruk és szolgáltatások árszínvonala		2,92	1,167
Áruk és szolgáltatások árszínvonala	0,689		
7. Település fejlettség		2,76	1,104
általános infrastruktúra	0,813		
az élet minősége	0,573		

Most 10 olyan komponenst sikerült elkülöníteni, melyeknek sajátértéke 1 fölött volt. Ezek a variancia 69,35%-át magyarázzák. Ebből 7 komponenst sikerült értelmezni, melyek a variancia közel 60%-át magyarázzák (59,29%), és 22 változót tartalmaznak. Az azonosított komponensek közül az első kettő, a „Szabadidős tevékenységek és szolgáltatások”, valamint a „Deviáns viselkedés és egyéb negatív hatások”, szinte teljes egészében megegyezik a 3.3.1.3. alfejezetben ismertetett komponensekkel. Ugyanez mondható el az „Emberi értékek”, az „Áruk és szolgáltatások árszínvonala”, és a „Település fejlettsége” nevet viselő komponensekkel. Az itt megjelenő „Létebiztonság” komponensét alkotó változók megegyeznek az előbb említett alfejezetben megtalálható két, egy-egy változót tartalmazó komponenssel. Az egyetlen igazi különbség a két eredmény között, hogy az „Idegen minták átvétele” komponens helyett, itt a „Más kultúrák megismerésének lehetősége” szerepel.

3.3.2.2. A turisták számával kapcsolatos véleményekre ható tényezők a skálát ordinális skálának tekintve

Az előző alfejezetben kapott komponenseket felhasználva, most is elvégezhető a lineáris regressziószámítás. A függő változónak most is a turisták számával kapcsolatos lakossági véleményt tekintetem, míg a független változók az előbb már említett komponensek.

A kapott eredmények értelmezésénél most is azokat a változókat (komponenseket) tekintetem szignifikánsnak, melyeknél a t-próba alapján $\text{Sig.}t < 0,05$. A helyi lakosok véleményét a turisták számával kapcsolatban, a mostani vizsgálat alapján a következő tényezők befolyásolják:

- Szabadidős tevékenységek, szolgáltatások
- Deviáns viselkedés és egyéb negatív tényezők
- Emberi értékek
- Létebiztonság
- Áruk és szolgáltatások árszínvonala

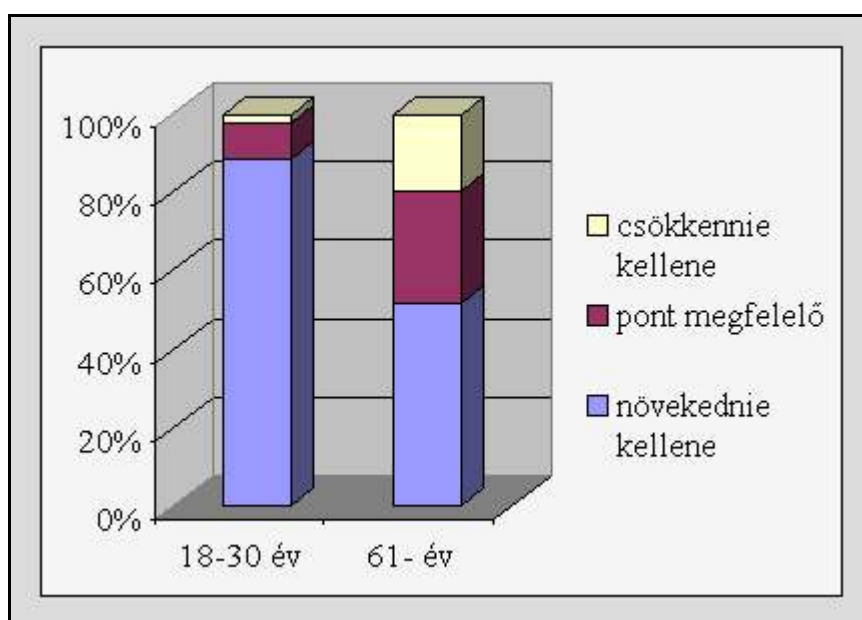
A „Szabadidős tevékenységek, szolgáltatások”, az „Emberi értékek”, a „Létebiztonság”, és az „Áruk és szolgáltatások árszínvonala” változók együtthatói pozitívak, tehát ugyanolyan irányban változnak, mint a turisták számával kapcsolatos növekedési igény, míg a „Deviáns viselkedés és egyéb negatív tényezők” ellentétesen befolyásolja azt.

3.3.2.3. A turisták számával kapcsolatos vélemények a legfiatalabb és legidősebb korosztály esetében

Megvizsgáltam, hogy a turisták számával kapcsolatban hogyan vélekednek a legfiatalabbak és az idősebbek, hiszen e két korcsoport között jelentős különbség volt ezen a területen. Az eredményeket a 4. táblázat és a 8. ábra szemlélteti.

4. táblázat. A turisták számával kapcsolatos vélemények. (Forrás: saját)

korcsoport	fő	növekednie kellene		pont megfelelő		csökkennie kellene	
		gyakoriság	rel.gyak.	gyakoriság	rel.gyak.	gyakoriság	rel.gyak.
18-30 év	44	39	88,6%	4	9,1%	1	2,3%
61- év	56	29	51,8%	16	28,6%	11	19,6%

8. ábra. A turisták számával kapcsolatos vélemények a vizsgált korcsoportokban.

(Forrás: saját)

A vizsgálatba vont legfiatalabb és legidősebb korosztály között jelentős különbség van annak megítélésében, hogy a turisták száma növekedjen-e a településen. A legfiatalabb korosztály 88,6%-a szeretné a turisták számának növekedését, míg a legidősebb korcsoportnál ez az arány 51,8%. A legnagyobb különbség azok körében van, akik a turisták számának csökkenését szeretnék. A legfiatalabbaknál ez az arány mindössze 2,3%, míg a legidősebb korosztálynál ennek több mint nyolcszorosa, 19,6%. Jóval nagyobb az aránya a legidősebbek körében azoknak is, akik szerint pont megfelelő a turisták száma (28,6%-9,1%).

4. ÚJ TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK

1. A Tiszta-tó térségében elsőként sikerült a lakosok észlelései alapján számszerűsítve kimutatni, hogy a turizmus kedvező hatással van a térség lakóinak jövedelemviszonyára, életszínvonalára, és ezt a lakosok elismerik.
2. A turisztikai főszezonban (nyári hónapok) már a Tisza-tónál is mérhető a zsúfoltság, a zaj növekedése, kimutatható a deviáns viselkedési formák megjelenése.
3. A vizsgált legfiatalabb (18-30 év) korosztály pozitívabban ítélte meg a turizmus hatásait, mint a legidősebb (61- év) korosztály. A legidősebb korosztály nyolcszor akkora hányada szeretné a turisták számának csökkenését, mint a legfiatalabb korosztály hasonló véleményen lévő része. A legfiatalabb korosztály döntő többsége, 88,6%-a szeretné a turisták számának a növekedését, míg a legidősebbek alig több mint a fele, egészen pontosan 51,8%-a van ugyanezen a véleményen.
4. Főkomponens-analízis segítségével sikerült a 40 db vizsgált tényező helyett kisebb számú komponenssel magyarázni a turizmus társadalmi-kulturális hatásaival kapcsolatos lakossági percepciókat. A vizsgálat szerint a lakossági észlelések között a két legmeghatározóbb a „szabadidős tevékenységek és szolgáltatások”-kal kapcsolatos vélemények, majd ezt követi a „deviáns viselkedési formák és hozzá kapcsolódó tényezők”-kel kapcsolatos percepciók.
5. Lineáris regressziószámítás segítségével öt komponenst sikerült meghatározni, melyek a turisták számával kapcsolatos véleményekre hatással vannak. Ezek közül három, mindkét módszerrel elvégzett hatáselemzésben szerepel. Ezek a „szabadidős tevékenységek és szolgáltatások”, a „deviáns viselkedés és hozzá tartozó tényezők”, valamint az „emberi értékek”.

5. PUBLIKÁCIÓSJEGYZÉK

1. Bogdány Zsolt - Domsa György - Gönczi Zsuzsanna - **Hevessy Gábor** - Jónás Jenő - Karika Gyula - Lantos Ildikó - Orosz Emília - Seregi Gábor - Szabó Gyula: DACUM táblázat, a szállodai portás képzés tananyagkorszerűsítési projektjében, Oktatási Minisztérium, Ifjúsági Szakképzés Korszerűsítése Világbanki Projekt, Esztergom 1999. http://poszfi.nszf.hu/_ujinfor/general/dacum_ht/szallp_d.htm
2. **Hevessy Gábor**: Biohajtóanyag előállítás és felhasználás c. jegyzet fejezet, Természeti erőforrások c, egyetemi jegyzet, szerkesztette: Kovács János, Debreceni Egyetem ATC, 2005.
3. **Hevessy Gábor**: Biomassza mint energiaforrás – növényi eredetű szilárd energiahordozók c. jegyzet fejezet, Természeti erőforrások c, egyetemi jegyzet, szerkesztette: Kovács János, Debreceni Egyetem ATC, 2005.
4. **Hevessy Gábor**: Megújuló energiaforrások hasznosítása a vidéki háztartásokban c. jegyzet fejezet, Természeti erőforrások c, egyetemi jegyzet, szerkesztette: Kovács János, Debreceni Egyetem ATC, 2005.
5. **Hevessy Gábor**: A biogáz, az állattenyésztés, az állattartás, mint energia, erőforrás c. jegyzet fejezet, Természeti erőforrások c, egyetemi jegyzet, szerkesztette: Kovács János, Debreceni Egyetem ATC, 2005.
6. Wachtler István – **Hevessy Gábor** – Kovács János: A mezőgazdasághoz igazodó vidéki lakás- és életkörülmények, továbbá a kiegészítő tevékenységek (falusi turizmus) műszaki fejlesztési kérdései, Agrárműszaki jövőkép és szakemberképzés, Szerkesztők: Csizmazia Zoltán, Kovács János. Debreceni Egyetem ATC, 2006.
7. Lakatos László – **Hevessy Gábor** – Kovács János: Via Futuri Conference, Sustainable Development, Advantages and disadvantages, i.e. way of use of solar energy and wind-power, megjelenés alatt, Pécs, 2007.
8. **Hevessy Gábor** – Lakatos László: Falusi turizmus és műszaki fejlesztés a falusi otthonokban, Agroinform, XVI. évf., 2007. január
9. Incze Réka – **Hevessy Gábor**: Viszonyunk a lóhoz - A lovasturizmusban rejlő lehetőségek, Agroinform, XVI. évf., 2007. február
10. **Hevessy Gábor**: A turizmus hatásai két Tisza-tó parti faluban, megjelenés alatt, A falu, XXII. évf. 1 sz., 2007.

11. **Hevessy Gábor** – Incze Réka: A falusi turizmus és gyökerei, Agroinform, XVI. évf. 3. különszám, 2007 február
12. Lakatos László – **Hevessy Gábor** – Kovács János: Via Futuri Konferencia, A fenntartható fejlődésről, előadás, Előnyök és hátrányok, avagy hogyan hasznosítsuk a nap és a szél energiáját, Pécs, 2006.
13. Incze Réka – **Hevessy Gábor**: A lovasturizmus helyzete és lehetőségei az Észak-alföldi régióban, előadás, Agrárgazdaság, Vidékfejlesztés és Agrárinformatika Nemzetközi Konferencia, Debrecen, 2007.
14. Incze Réka – **Hevessy Gábor**: A lovasturizmus helyzete és lehetőségei az Észak-alföldi régióban, Agrárgazdaság, Vidékfejlesztés és Agrárinformatika Nemzetközi Konferencia, Debrecen, 2007. Konferenciaanyag.
15. Incze Réka – **Hevessy Gábor**: Riding Tourism in the Northern Great Plain Region (Hungary): Status and Potential. Joint International Conference on Long-term Experiments, Agricultural Research and Natural Resources. Debrecen, 2007. Befogadás alatt.
16. **Hevessy Gábor**: A turizmus hatásai a Tisza-tónál. HVTK (Határmenti Vidékfejlesztő Tanácsadó Központ) Konferencia, előadás, Debrecen, 2007.
17. **Hevessy Gábor**: A turizmus hatásai a Tisza-tónál. HVTK (Határmenti Vidékfejlesztő Tanácsadó Központ) Konferencia, Debrecen, 2007. Konferenciaanyag.